

Οι ξεριζωμένοι στο τρένο της μεγάλης φυγής

Αποστόλης Στασινόπουλος

Η μη διαχειρισιμότητα του "ΟΧΙ", που ανέδειξε το καλοκαιρινό δημοψήφισμα, διάνοιξε το έδαφος για μια ριζική διερώτηση γύρω από την πολιτική συγκρότηση του σύγχρονου έθνους-κράτους και τη συγκεντρωτική δομή της ευρωπαϊκής ολιγαρχίας, αλλά φανέρωσε ακόμα περισσότερο με απροκάλυπτη σαφήνεια, την ισχύ του κυρίαρχου οικονομισμού και τις υπερεξουσίες των χρηματοπιστωτικών μεγεθών, απέναντι τους. Η τεράστια ένταση με την οποία τίθενται διαρκώς σήμερα τα ερωτήματα περί του "τι σημαίνει να είσαι πολίτης στην σύγχρονη Ευρώπη;" και "τι απέγιναν οι αφετηριακές εξαγγελίες για ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη;" απαντώνται με όρους πολεμικής στη βάση της περαιτέρω υποβάθμισης των εξουσιών του κράτους και της εκποίησης του δημοσίου χώρου και των κοινών αγαθών με την TTIP. Επιπλέον, οι μετασχηματισμοί αυτοί ολοκληρώνονται με την διείσδυση του δημοσίου στο ποινικό δίκαιο και αντίστροφα και εκφέρονται διττά, αφενός με την απαλοιφή του πολιτικού χαρακτήρα των κοινωνικών συγκρούσεων, που έχει ως αποτέλεσμα την ποινικοποίησή τους και αφετέρου με την εισαγωγή της έννοιας του εχθρού στο ποινικό δίκαιο.

Ο Θουκυδίδης, εξιστορώντας τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και τη διαφθορά όλων των όψεων της ζωής που έφερε, λέει πως είχε ως αποτέλεσμα οι λέξεις να καταντήσουν να σημαίνουν το αντίθετο από αυτό που σήμαιναν. Αν αυτή η διορατική διαπίστωση για την κατάρρευση της αθηναϊκής δημοκρατίας μας θυμίζει πολύ την σημασιακή και βαθιά πολιτική κρίση του καιρού μας, όπως την περιγράψαμε και παραπάνω, τότε η πρόσφατη προσφυγική κρίση, που διαταράζει και τις έσχατες βεβαιότητες της ύπαρξης μας, σηματοδοτεί κάτι πολύ περισσότερο από την κρίση ως στιγμή αποσύνθεσης και συντριβής των σημασιών που ύφαιναν τον κοινωνικό ιστό. Η κρίση αυτή είναι παρούσα με την αληθινή

έννοια του όρου, ως στιγμή απόφασης και αναπροσαρμογής όλων των ορισμών που μορφοποιούσαν τις παραστάσεις και τις βλέψεις της κοινωνίας, διότι η φιγούρα του πρόσφυγα σημειοδοτεί την ουσιαστικότερη ρήξη με τις αρχές του έθνους κράτους, σπάζοντας την ταύτιση γέννησης και ιθαγένειας.

Η ιστορία είναι ένα πεδίο ανοιχτών κοινωνικών διεργασιών και ριζικά νέων καθορισμών. Το έθνος, ως δημιουργήμα ιδιαίτερων κοινωνικο-ιστορικών συνθηκών και συγκρούσεων, επέτρεψε την αφομοίωση ανόμοιων πληθυσμών προσφέροντας την ένταξη των ατόμων σε ένα φαντασιακό συλλογικό σώμα. Αποτέλεσε έναν τεράστιο χώρο παραγωγής ταυτοτήτων, ενοποίησης της διαφοράς και διαμόρφωσης της ομοιομορφίας, καθώς και τη νομιμοποιητική βάση συγκρότησης του νεωτερικού έθνους-κράτους, κάτω από την κυρίαρχη ιδέα της γενικής βούλησης. Αν το έθνος προσέδωσε εκείνο το κοινό δεσμό που συνέδεσε τους διάσπαρτους ψυχισμούς σε ένα σώμα, τότε η γενική βούληση αποτέλεσε την ιδεολογική αφετηρία για την πολιτική έκφραση αυτού του σώματος ως τέτοιο.

Η έννοια του έθνους αποτελεί μέρος μιας ιδεολογίας, καθώς η εθνική ταυτότητα, ως μια ενεργή ταυτότητα, δεν αποτελεί φυσικό νόμο και σε καμία περίπτωση δεν είναι σύμφυτη με την ύπαρξη του κόσμου. Η διαρκής μετατόπιση των κοινωνικών συνόρων προσλαμβάνεται, όμως, μόνο υπό το πρίσμα του έθνους-κράτους, ως τη μόνη φυσική μονάδα ανάλυσης του συλλογικού, ορίζοντας την ιδιότητα και την ταυτότητα του μετανάστη μέσα από νομικές κατηγοριοποιήσεις, πολιτικές διαχωρισμού, αφομοίωσης και εξαίρεσης. Εν πολλοίς, τα δυτικά κράτη έχουν καθορίσει μέσω της κυρίαρχης αφήγησής τους τη φιγούρα του μετακινούμενου, την προσωρινότητα της κατάστασης του και τη διακεκριμένη του θέση απέναντι στη κυρίαρχη συλλογική ταυτότητα. Η ιστορία του κρατισμού και του πλήρους διαχωρισμού του από την κοινωνία, μας μαρτυρά κατάφωρα και με σαφήνεια τις εξουσιαστικές πολιτικές διαχείρισης, ταξινόμησης και ερμηνείας της μετανάστευσης οι οποίες συγκάλυψαν μέχρι και σήμερα το γεγονός της παγκόσμιας, διαρκούς και πολύπλευρης μετακίνησης ανθρώπων στο χρόνο, της μονιμότητας της παρουσίας τους αλλά και τη

φενάκη μιας συμπαγούς και αδιαίρετης ενότητας όσων ανήκουν στην ίδια εθνο-κρατική τάξη και μοιράζονται ένα μυθικό παρελθόν.

Η κίνηση των τεκτονικών πλακών του πολιτικού χάρτη, η διαρκής πλανητική μετατόπιση δηλαδή των κοινωνικών συνόρων που διαθλώνται στη μορφή του έθνους-κράτους, δημιουργούν σήμερα πολλαπλούς κοινωνικούς σεισμούς, παγκόσμια. Η κατάρρευση των μηχανισμών ελέγχου και επιτήρησης των πληθυσμιακών ροών αποτύπωσε την αποτυχία των ιδεολογημάτων της αποτροπής και της εξαίρεσης. Η πρόταση της Ευρώπης για τη δημιουργία "hot spots" στην Τουρκία με την προσφορά ανταλλαγμάτων, τη στιγμή που η Τουρκία θέτει σε κατάσταση πολιορκίας ολόκληρες περιοχές στο εσωτερικό της, η δημιουργία φράχτη στην Ουγγαρία, η θωράκιση των εθνικισμών στο εσωτερικό των κρατών, η προώθηση μια πολιτικής μετεγκατάστασης και οι αρνήσεις συμμετοχής αρκετών κρατών-μελών, ταυτόχρονα με την ολιγοήμερη μονομερή αναστολή της Σένγκεν στη Γερμανία, υποδηλώνουν τεράστιες εσωτερικές αντιφάσεις που βέβαια δεν οδηγούν με καμία αναγκαιότητα, είτε στη μεταβολή της μεταναστευτικής πολιτικής προς ένα καθεστώς περισσότερης "αλληλεγγύης", είτε στην αυταρχικοποίησή της. Είναι αξιοσημείωτο παράλληλα, το γεγονός πως στον κεντρικό ευρωπαϊκό διάλογο εμφανίζονται αιτήματα που συμπυκνώνουν νοήματα, τα οποία έχουν αναδυθεί από τα αντιρατσιστικά κινήματα των τελευταίων δεκαετιών. Το μόνο σίγουρο είναι όμως, πως δεν πρέπει να μεταφράζονται ως ατολμία ή αδυναμία διαχείρισης αλλά ως αμηχανία απέναντι στην εισβολή της ιστορίας στο πολιτικό φαντασιακό του δύσκαμπτου ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

Με την ισχυροποίηση των εξουσιών του κράτους μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο και τα τεράστια προσφυγικά κύματα που αριθμούσαν εκατομμύρια φυγές, δημιουργείται στο διεθνές δίκαιο ο ορισμός του πρόσφυγα και καθιερώνονται διακρατικές συμφωνίες για τη ρύθμιση των προσφυγικών ροών. Με τη λήξη του Β' παγκοσμίου πολέμου και τις εκτοπίσεις των ολοκληρωτικών καθεστώτων του μεσοπολέμου, υπήρχαν 30-40 εκατομμύρια

πρόσφυγες στην Ευρώπη. Με μαζικές πολιτογραφήσεις αλλά και τον επαναπατρισμό όσων είχαν εκτοπιστεί από τον πόλεμο, το ζήτημα της παγκόσμιας μετακίνησης εισέρχεται στις διενέξεις του Ψυχρού πολέμου. Ωστόσο ο ορισμός του πρόσφυγα, παρά τα αυξημένα ρεύματα που είχε δημιουργήσει η αποαποικιοποίηση, περιορίζεται στο παράδειγμα της ατομικής δίωξης των αντιφρονούντων από τα κομμουνιστικά κράτη στο απόγειο του Μακαρθισμού. Η ροή της μετακίνησης από το 1950 και μετά, καθορίστηκε από διακρατικές συμφωνίες στη βάση των κοινών αγορών εργασίας ή πολιτικών κάλυψης εργατικού δυναμικού στη δύση. Με την πετρελαϊκή κρίση το 1973, μέχρι και την οποία είχαν στρατολογηθεί περί τους 20 εκατομμύρια ξένοι εργάτες υπό το καθεστώς του "φιλοξενούμενου εργάτη", τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη αποφάσισαν να απαγορεύσουν μονομερώς την εισροή εργατών. Η πολιτική αυτή, οι νόμοι που περιόριζαν την παράνομη μετανάστευση και η ραγδαία συνειδητοποίηση της μονιμότητας της μετακίνησης, οδηγεί στην επιβολή του διαχωρισμού πρόσφυγα και μετανάστη χωρίς χαρτιά, που θα καθορίσει έκτοτε και το νομικό καθεστώς των μετακινούμενων.

Η εισβολή της ιστορίας στον κοινωνικό χρόνο με την πρόσφατη παγκόσμια και αδιάκοπη μετακίνηση πληθυσμών, δημιούργησε τις ρωγμές για την ανασκευή όλων των νομικών κατηγοριών που στερέωναν την ευρωπαϊκή θεσμική τάξη. Το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των εισροών αντιστοιχεί με αυτό που το δικαϊκό πλαίσιο ορίζει ως πρόσφυγα, μαζί με την ανικανότητα συνολικής απορρόφησής τους στην πολιτική μετεγκατάστασης και την αδυναμία ολικής νομικής τους κάλυψης, διαβρώνει το νομικό και εξουσιαστικό διαχωρισμό μεταξύ μετανάστη και πρόσφυγα. Τι είναι άλλωστε όσοι εκτοπίζονται λόγω επισιτιστικών και περιβαλλοντικών κρίσεων ή όσοι πέφτουν θύματα trafficking ή διώκονται πολιτικά και θρησκευτικά κατά τη διαδρομή τους; Η μεγαλύτερη μετανάστευση που γνωρίσαμε από το Β'ΠΠ διεξάγεται σήμερα και κυοφορεί μια νέα πολιτική συνθήκη και όχι ένα πρόβλημα προς επίλυση.

Ο Καρλ Σμιτ, σε μια από τις πιο ευρέως διαδεδομένες δηλώσεις

του, αποφαινόταν πως "κυρίαρχος είναι αυτός που αποφασίζει για την κατάσταση εξαίρεσης", αποδεχόμενος τη παλιά ρωμαϊκή ρήση πως ο "ηγεμών δεν υπόκειται σε νόμους". Η συνάφεια των παραπάνω διατυπώσεων εντοπίζεται στο γεγονός πως ο κυρίαρχος βρίσκεται έξω από την ισχύουσα δικαϊκή τάξη, έχοντας τη δυνατότητα να εξαιρεί τον εαυτό του από αυτήν και ωστόσο να ανήκει σε αυτήν, καθώς είναι αρμόδιος για τη λήψη της απόφασης. Αντίστοιχα το αντικείμενο της κυριαρχίας, η ανθρώπινη ζωή, δεν βρίσκεται εντός ή εκτός αλλά πάντα ενώπιον του νόμου καθώς η σχέση του με αυτόν εξαρτάται από την κυριαρχική απόφαση για την ανά περίπτωση συμπερίληψή του ή όχι στην έννομη τάξη. Η ύπαρξη αυτού του "εκτός" είναι καταλυτική για την ανθρώπινη ύπαρξη διότι αποκαλύπτει τα όρια μεταξύ φίλου και εχθρού, καθώς και τα αόρατα σημεία επαφής και χωρισμού τους αλλά ακόμα περισσότερο σηματοδοτεί πως η παραπάνω οριοθέτηση είναι καταφανώς ζήτημα πολιτικής απόφασης. Χωρίς να σκιαγραφούμε φαντάσματα μιας παντοδύναμης και απόλυτης εξουσίας, η επισήμανση πως ο Σμιτ γνώριζε πολύ καλά τι εννοούσε όταν ισχυριζόταν πως η "κατάσταση εκτάκτου ανάγκης φανερώνει καλύτερα από οτιδήποτε άλλο την ουσία της κρατικής εξουσίας", μας εμπεδώνει πως η κατάσταση εξαίρεσης και η έννοια του εχθρού αποτελούν στοιχεία συμφυή με την κρατική οντότητα, στοιχεία τα οποία καθόρισαν το περιεχόμενο και τις εκφορές του κρατικού λόγου, όπως τον γνωρίσαμε μέχρι τώρα.

Οι νέες θεσμίσεις που διαγράφονται τα τελευταία χρόνια, αν και διατηρούν αυτά τα στοιχεία από το παρελθόν, εκπίπτουν σε μια άνευ προηγουμένου εξουσιαστική διαχείριση χωρίς να μπορούν να νομιμοποιηθούν ούτε φυσικά, ούτε ιστορικά, ούτε θεϊκά. Οι ναζί μιλούσαν για νόμους της φύσης ενώ οι μπολσεβίκοι για νόμους της ιστορίας. Σήμερα η κυριαρχία αδυνατώντας να παράξει θετικό ιδεολογικό πρόσημο, και μια υπερϊστορική αφήγηση, έχει διαλύσει κάθε συναίνεση και έχει οδηγηθεί σε μια ωμή κρατική κυριαρχία και μια ψυχρή και αναποτελεσματική κυβερνησιμότητα. Η Μεσόγειος παράγεται πλέον, ως σημαίνον του θανάτου και ως κυρίαρχος τόπος μετατροπής της βιοπολιτικής σε θανατοπολιτική. Η επιλογή διατήρησης του φράχτη στον Έβρο, επεκτείνοντας τη

λογική του ρεαλισμού και της διαχείρισης στο ζήτημα των πληθυσμιακών ροών, καταργεί τη μόνη λογική δίοδο εισόδου με συνέπεια να μεγεθύνονται τα θύματα καθημερινά. Η αποτροπή των μαζικών θανάτων στο "σταυροδρόμι των πολιτισμών" μπορεί να περάσει μόνο μέσα από την αποστρατικοποίηση των συνόρων και το άνοιγμα του Έβρου. Στο πνεύμα αυτό, η "Πρωτοβουλία Αθήνας ενάντια στο φράχτη του Έβρου" καλεί σε διαδήλωση στο φράχτη, στις 31 Οκτώβρη.

Ο Σαίξπηρ με τη γλώσσα του Μάκβεθ, άνοιξε το παράθυρο στο απροσμέτρητο βάθος της ανθρώπινης δημιουργικότητας λέγοντας πως "είμαστε όλοι ηθοποιοί που χειρονομούμε πάνω σε μια παράλογη σκηνή". Η σκηνή αυτή συντρίβεται κάτω από τα πόδια μας, ενώ ο σχηματισμός νέων καθορισμών δεσπόζει αναπόφευκτος και ανήκει συνολικά στην κοινωνία. Η ανάθεση δημιουργεί όρους παθητικότητας και απάθειας τη στιγμή που σήμερα ριζώνουν θεσμοί άμεσης δημοκρατίας, με την ενεργό και άμεση συμμετοχή των προσφύγων. Η Κατάληψη Στέγης Προσφύγων στην οδό Νοταρά 26, ενσαρκώνει αυτές τις σημασίες και πραγματώνει νέα προτάγματα, μέσα από την καθημερινή συλλογική πολιτική πράξη. Τα ρεύματα αλληλεγγύης διευρύνονται και διαχέονται στα αυλάκια του κοινωνικού φαντασιακού. Το ταξίδι προς την ελευθερία έχει πολλές διαδρομές και εμείς ας είμαστε μέσα στο τρένο της μεγάλης φυγής.